

KITOB DUNYOSIGA YO‘G‘RILAGAN UMR
(kutubxonashunos va bibliograf Zuhra Berdiyeva tavalludning
70 yilligi munosabati bilan)

Malika Matmuradova

*O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat
instituti “Kutubxona-axborot faoliyati ” kafedrası katta o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kutubxonashunos, bibliograf, axborot –kutubxona faoliyatida yirik mutaxassis Zuhra Berdiyevaning hayoti va faoliyati, kutubxonachilik sohasiga qo‘shgan hissasi, uning Fundamental kutubxonaning rivojlanishidagi o‘rni, olib borayotgan ish faoliyati haqida fikrlar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *kutubxonashunos, bibliograf, mutaxassis, kitobxonlik.*

Abstract: *This article discusses the life and professional activities of Zuhra Berdieva, a prominent specialist in librarianship, bibliography, and information and library services, as well as her contribution to the development of the library sector. It also highlights her role in the development of the Fundamental Library and provides an overview of her ongoing professional activities.*

Keywords: *librarian, bibliographer, specialist, reading culture.*

O‘zbekiston Respublikasining ko‘zga ko‘ringan kutubxonashunos va bibliograflaridan biri Zuhra Berdiyeva o‘z maktabini yaratgan mutaxassislardan biridir. U 1956 yili 28 sentabrda Sirdaryo viloyatining Guliston tumanida tavallud topdi.

Zuhra Berdiyeva 1963-1973 yillarda o‘sha tumandagi M.Gorkiy nomidagi o‘rta maktabda tahsil oldi. U dastlab ish faoliyatini 1973 yili Guliston tumanidagi tuman xalq ta’limi boshqarmasi qoshidagi “O‘quvchilar uyi” da drama to‘garagi rahbariligidagi boshladi, o‘sha yili Samarqand shahrida o‘tkazilgan “Yosh texniklar” to‘garaklari rahbarlarining respublika seminarida ishtirok etadi va seminarining eng yosh ishtirokchisi deb belgilanadi. Mening nazarimda bu Zuhra Berdiyevaning hozirgi faoliyatiga zamin bo‘lgan.

1974 yilda Toshkent madaniyat institutining “Kutubxonachilik” fakultetiga hujjat topshiradi va o‘qishga kiradi. U institutda yirik olimlardan tahsil oladi va ular bergan ilmlarini hayotga tadbiq etadi. Jumladan, u yerda Z.SH.Berdiyeva o‘z davrining akademik olimi A.Qayumov, professor O. Qosimova, dotsent M. M. Turovov, filologiya fanlar doktorlari G‘. Jalolov, S. Mirvaliyev, dotsent SH.M.Shamsiyev, professor E. Yo‘ldoshev, E. I. Islomov, M. Rashidova, F. Abutova, M. Ulanova, M. Nosirova, M. Rahimova, B. Karimov, O. Qayumov singari yetakchi olimlardan tahsil oladi. Ustozlarining kitob, kutubxona va kitobxonlar bilan

ish olib borish, joylarda kutubxonalar ishini tashkil etishning usul va yo‘llarni sinchkovlik bilan o‘rgandi. Zuhra Berdiyeva talabalik yillari ilmiy konferensiyalarida kitob, kutubxona va kitobxonlik muammolariga bag‘ishlangan dolzarb mavzulardagi ilmiy ma‘ruzalari va maqolalari bilan institutda barchaning hurmatiga sazovar bo‘ladi.

U 1978 yilda institutni imtiyozli diplom bilan tugatgach, soha mutaxassislari tavsiyasi bilan “Kutubxonashunoslik” kafedrasida o‘qituvchilikka olib qolinadi. Talabalik yillarida ustozlaridan olgan bilim va tajribalarini yanada boyitib, talabalarga dars bera boshladi, uning olib borgan har bir ma‘ruza va seminar mashg‘ulotlari kafedra va fakulteti yig‘ilishlarida har doim ijobiy baholangan.

Zuhra Berdiyeva faqat dars berish, talabalar bilan amaliy mashg‘ulotlar olib borishidan tashqari. Institut ijtimoiy-madaniy hayotida ham faol ishtirok etadi. U institut rahbariyati tomonidan har doim o‘tkaziladigan tadbirlarda faol ishtiroki uchun Faxriy yorliq va tashakkurnomalar bilan taqdirlangan.

Zuhra Berdiyeva talabalik yillardanoq ilmga chanqoqligi, badiiy asarlarni ko‘p mutolaa qilganligi sababli kursdoshlari orasida ajralib turgan. Ana shu sabab Respublikaning ijodkorlari orasiga kiradi. Uning dastlabki maqolalari 1984 yilda “Muhim qo‘llanma”, 1988 yilda “Hamsa” nashrlari, “Hamzashunoslik bibliografiyasidan” nufuzli vaqtli matbuot va to‘plamlarda chop etiladi.

Keyinchalik Zuhra Berdiyevaning “Abdulla Qahhor bibliografiyasi” mavzusidagi diplom ishi 1989 yil Hamid Sulaymonov nomidagi Qo‘lyozmalar institutining bosmaxonasida nashr etildi.

Zuhra Berdiyeva akademik Aziz Qayumov domlaning yordami, maslahati bilan 1979 yildan yillik nashrlar sifatida bosilgan Alisher Navoiyning biobibliografiyasi bilan shug‘ullana boshladi. Jumladan, “Alisher Navoiy”ning bibliografiyasini (1980, 1981, 1982, 1983 yillar) da tuzilgan va nashr etilgan.

1991 yili Alisher Navoiyning 550 yilligi munosabati bilan 1968-1991 yillarni o‘z ichiga olgan “Alisher Navoiy” nomli bibliografik ko‘rsatkich (A.Turopova bilan hamkorlikda), Oybekning 100 yilligi munosabati bilan “Musos Toshmuhammad o‘g‘li Oybek” biobibliografiyasi (H. Mamatraimova bilan hamkorlikda) (2005), “Ramz Bobojon” biobibliografisi (G. Norqulova, Z.Sultonov bilan hamkorlikda) (2010), “Erkin Vohidov” biobibliografiyasi (H.Abdubaitova bilan hamkorlikda), 2014 yili “Bobur va Boburiylar bibliografiyasi” (SH. Rustamxo‘jayev bilan hamkorlikda), 2014 yilda navoiyshunos olim “Akademik Azizxon Po‘latovich Qayumov” bibliografik ko‘rsatkichi, 2017 yili “Bahodir Habibovich Valiyev” bibliografiyasi, shu yili “Jahon adabiyoti” jurnalining (1997-2016) bibliografik ko‘rsatkichi (M.I.Matmuradova, D. Aliyevalar bilan hamkorlikda), “Akademik Naim Karimov” biobibliografiyasi (I.Xudayberganova bilan hamkorlikda), “Saodat

Yo‘ldosheva Nazirovna” biobibliografiyasi (M. I. Matmuradova bilan hamkorlikda), 2021 yili “Umarali Normatov” biobibliografiyasi (M. Muzafarova, SH.Normatova-lar bilan hamkorlikda) kabi bibliografik ko‘rsatkichlar nashr etildi.

Zuhra Berdiyeva 1978–1985 yillarda Toshkent davlat madaniyat instituti “Kutubxonashunoslik” kafedrasining o‘qituvchisi, 1988–1992 yillarda “Kutubxonashunoslik” kafedrasining katta o‘qituvchisi, 1992–2001 yillarda O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat ishlari vazirligining “Madaniy-ma’rifiy ishlari va xalq ijodiyoti boshqarmasi”da bosh mutaxassis, 2001–2006 yillarda Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent davlat madaniyat instituti “Axborot –resurs markazi” rahbari, ichki o‘rindoshlik asosida “Kutubxonashunoslik” va “Bibliografiya va hujjatshunoslik” kafedralarining o‘qituvchisi, 2006–2007 yillar O‘zbekiston aloqa va axborotlashtirish agentligi tasarrufida 2006 yil 20 iyunda O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti tomonidan qabul qilingan “Respublika aholisini axborot-kutubxona bilan ta’minlashni tashkil etish to‘g‘risida”gi qaroridan so‘ng barpo etilgan Respublika axborot-kutubxona markazida bosh kutubxonachi, 2007–2008 yillarda –Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent davlat madaniyat instituti “Bibliografiya va hujjatshunoslik” kafedrasini o‘qituvchisi, 2008–2011 yillarda Toshkent axborot texnologiyalari universiteti “Axborot texnologiyalari” kafedrasini katta o‘qituvchisi lavozimlarida faoliyat yuritdi.

Shu davrlarda u “Bibliografiya” (2007, 2013, 2014, 2017,2025) (hammualliflikda), “Xalqaro bibliografik MARC formatlari ”(2008), “Qishloq xo‘jaligi va tabiiy fanlar bibliografiyasi” (M. Matmuradova bilan hammualiflikda) o‘quv qo‘llanmalari, “Kutubxonashunoslik” (2008, 2013, 2014, 2016,2024) kasb-hunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llanmasi, 2021 yila “Kutubxonashunoslik” o‘quv qo‘llanmasi (O‘. Nosirov, S. Davlatov, A. O‘rozovlar bilan hammualiflikda) nashr etilgan.

Zahmatkash mutaxassisning “Kitobxonlarga xizmat ko‘rsatish kursi bo‘yicha mustaqil bilim olishga materiallar” uslubiy qo‘llanma (1992), “Badiiy adabiyotlarni targ‘ib qilishning ommaviy usullari” (1985), “Adabiy viktorinalar” (1989), “Adabiy o‘qishlarni tayyorlash va o‘qitish metodikasi” (1989), “Kutubxonada fandrayzing” metodik-bibliografik qo‘llanma (2003) kabi uslubiy qo‘llanmalari, xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar to‘plamlarida, vaqtli matbuot sahifalarida kutubxonachilik ishi, bibliografiya ishi, madaniyat va ma’rifat, ma’naviyat, odob-axloq masalalariga oid maqolalari nashrdan chiqdi.

Berilgan ma’lumotlarga ko‘ra O‘zbekiston bibliografiyasi tarixida mukofotga sazovar bo‘lgan birinchi bibliograf Zuhra Shukurovna bo‘ladi. Jumladan ,“Abdulla Qahhor” bibliografiyasi (1989), “Bobur va Boburiylar bibliografiyasi” 2014 yili Bobur Xalqaro jamg‘armasining mukofoti bilan taqdirlangan.

2011 yil 1 avgustdan boshlab O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Fundamental kutubxonasining direktori lavozimida faoliyat yuritib kelmoqda.

Turli ijtimoiy institutlar bilan hamkorlik qilish yo‘nalishida ham Fundamental kutubxona respublika bo‘ylab 60 dan ortiq mahalla fuqarolar yig‘inlari, harbiy qismlar, maktablar, kollej va litseylar, boshqa tashkilotlar qoshida tashkil etilgan kutubxonalar fondini boyitishda beg‘araz amaliy yordam berib kelmoqda. Maqsad o‘smirlar, bolalar, yoshlar uchun zarur ilmiy, ilmiy-ommabop, badiiy asarlarning uzoq viloyatlar va tumanlarda istiqomat qiluvchi kitobxonlarga yetib borishini ta‘minlash, ularni kitob o‘qishga qiziqtirish.

2011 yildan beri Mudofaa vazirligi bilan hamkorlikda olib borilayotgan ishlar natijasida “Eng kitobxon harbiy oila”, “Eng yaxshi harbiy kutubxona” ko‘rik tanlovlarini tayyorlash va o‘tkazish, harbiy xizmatchilar orasida mutolaa madaniyati, kitobxonlik faoliyatini tashkil etish, boshqarishga oid ma‘ruzalar taqdimoti besamar ketmadi.

O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Fundamental kutubxonasi direktori Zuhra Berdiyeva Fundamental kutubxona negizida “Sohamiz fidoyilari” turkum (seriya)li tashkil etib, unda mamlakatimiz kutubxonachilik va bibliografiya ishini rivojlantirishga muhim hissa qo‘shgan olim va mutaxassislar haqida to‘plamlar tayyorlab, nashr etilayotganidir. 2018 yildan boshlab “Sohamiz fidoyilari” mavzusidagi turkum (seriya)larning to‘plovchisi va muharriri sifatida 2019 yilda “Yuksak sadoqat va fidoyilik ramzi” (pedagogika fanlari nomzodi Hamraxon Mamatraimova haqida), 2020 yilda “Ustoz Nabi G‘aniyevich Umarov yaqinlari xotirasida”, 2021 yilda “Bibliograf ustozning yorqin xotirasi” (Musa Mamatovich Turovov tavalludining 80 yilligi munosabati bilan xotiralar), 2021 yilda “Parlamentdagi bibliograf” (Hafizaxon Karimova haqida), 2022 yilda “Madaniyat va ma‘rifat darg‘asi” (Ergash Islomov tavalludining 80 yilligiga), 2024 yilda “Ma‘naviyatga baxshida umr” (Qobulov Abduqaxxor Bobojonov tavalludining 85 yilligiga bag‘ishlangan) turkum nashrlari MDH kutubxonalariga va chet el kutubxonalariga tarqatilgan. Shuningdek, 2021 yil nashr etilgan “Aziz yurtning aziz farzandi” (professor Aziz Oppoqovich To‘rayev tavalludining 85 yilligiga) bag‘ishlab nashr etilgan “O‘zbekiston olimlarining bibliografiyasiga materiallar” seriyasidagi nashrning tayyorlovchisidir.

U 1978 yildan kitob titib, butun kuchini, mehrini, mehnatini malakali, o‘z kasbini sevgan, oliy ma‘lumotli kutubxonachi –bibliograflarni tayyorlashga sarf etib kelgan.

Dastlab, Toshkent davlat madaniyat instituti “Kutubxonashunoslik”, “Bibliografiya va hujjatshunoslik” kafedralarida Toshkent axborot texnologiyalari universitetining “Axborot-kutubxona tizimlari” kafedrasida asosiy shtatda, keyinchalik, boshqa lavozimlarda pedagogika kollejlari, malaka oshirish institutida, keyinchalik uning negizida tashkil etilgan malaka oshirish fakultetida tinglovchilarga, respublika miqyosida o‘tkazilgan ko‘plab seminar-treninglarda mutolaa madaniyati, kutubxonachilik ishini rivojlantirish, jamiyat

rivojida kutubxonalar-ning rolini oshirish, aholiga namunali va sifatli axborot xizmati ko‘rsatish, bibliografik faoliyat, axborot savodxonligi kitobxonlik faoliyatini tashkil etish, yoshlarni kasb tanlashga tayyorlash, elektron kataloglarga oid masalalar yuzasidan mashg‘ulotlar olib bordi. Rahbarlik lavozimlarida faoliyat yuritgan paytlarida tashqi o‘rindoshlik asosida institut kafedralarida 2022 yilgacha talabalarga dars berib keldi.

U shuningdek, Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universitetining “Axborot-kutubxona tizimlari ” kafedrasida talabalarining Malakaviy-bitiruv ishlari va magistrnlarning dissertatsiyalari himoyasida komissiya raisi yoki a‘zosi sifatida ishtirok etib kelmoqda.

Shuningdek, 2013-2014 yillarda “O‘zbekiston FAg qarashli Asosiy kutubxona va ilmiy-tadqiqot institutlari kutubxonalarining virtual korporativ tizimini joriy qilish” bo‘yicha garnt loyihasi ishtirokchisi, “Jamiyatimizda kitob mutolaasi, kitobxonlik madaniyatini oshirishning pedagogik va psixologik usullarini takomillashtirish” mavzusidagi PZ-20170929262 raqamli ilmiy-amaliy loyihada, “O‘zbekiston olimlarining bibliometrik ma’lumotlar bazasini yaratish” mavzusidagi IJ.9-18 raqamli amaliy loyihada ishtirok etib, izlanishlar olib bordi.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, Zuhra Shukurovnaning hayoti va ijodi, asarlari haqida vaqtli matbuot va kitoblarda, to‘plamlarda 21 maqola chop etilgan, 2 ta hujjatli telefilm suratgan olingan. 2018 yilda “Sohamiz fidoyilari “ turkumida “Fidoiy inson va mehribon ustoz” nomi bilan kitob nashr etildi. 2021 yilda “Berdiyeva Zuhra Shukurovna” biobibliografiyasi (tavalludning 65 yilligi) munosabati bilan chop etildi. U 40 dan ortiq radio va O‘zbekiston televideniyasining turli kanallarida , Axborot-kutubxona sohasida kadrlar tayyorlash, sohaning rivoji, kitob va kitobxonga munosabat, axborot-kutubxona xizmati sohasida yoshlarga yaratilayotgan imkoniyatlar, sohadagi o‘zgarishlar, islohotlar, kelgusi vazifalar va mavzularda ishtirok etgan.

Berdiyeva Zuhra Shukurovna elu yurt ravnaqi yo‘lida fidokorona mehnat qilib, qayerda ishlamasin ishga sadoqati, ilmiy salohiyati, tajribasi, kutubxonachilik va bibliografiya sohasidagi chuqur bilimi, samimiyati bilan hurmat qozonib kelmoqda. Unga , 2012 yilda “Turon” FA akademigi unvoni berildi. U 2017 yilda ” O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasining 25 yilligi” esdalik ko‘krak nishoni, 2021 yilda “1-darajali Mehnat faxriysi” ko‘krak nishoni , 2021 yilda Respublika Mudova vaziligidan tavsifasiga ko‘ra Qurolli kuchlar vazirining buyrug‘i bilan “Ma’naviyat-ma’rifiy ishlar a’lochisi” ko‘krak nishoni bilan, 2021 yil mamlakatimiz Hukumati qaroriga binaon birinchi bor ta’sis etilgan “Axborot-kutubxona a’lochisi” ko‘krak nishoni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 24 maydagi Farmoniga binoan ta’sis etilgan “O‘zbekiston Respublikasi Mustaqilligining 30 yilligi” esdalik nishoni bilan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining

2026 yil “O‘zbekiston Respublikasi Mustaqilligi-ning 35 yilligi” esdalik ko‘krak nishonlari bilan taqdirlanishi mehnatlariga berilgan baho, chin e’tirofdir.

Keyingi yillarda bundan tashqari turli ilmiy anjumanlarda, tanlovlarda maqolalari bilan ishtirok etib, 2025 yil 1 martda “Uchinchi renessans uchqunlari” nomli esdalik ko‘krak nishoni bilan, 2025 yil 15 iyunda Turkiya bilan hamkorlikda o‘tkazilgan tanlovda ishtirok etib “Millatlararo ko‘prik tanlovi ” ko‘krak nishoni bilan taqdirlangan.

Shu kunlarda tavalludining 70 yilligini nishonlayotgan Zuhra Shukurovna hamon bilim va tajribalarni barcha axborot- kutubxona muassasalari xodimlariga ulashishi paytida. U 15 yildan beri O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi Fundamental kutubxonasiga rahbarlik qilib kelmoqda. Biz hamkasblari, shogirdlari bu jonkuyar insonga uzoq umr, sihat salomatlik, ilmiy –ijodiy ishlarida, rahbarlik faoliyatingizga ulkan zafarlar tilab qolamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Бердиева Зухра Шукуровна: библиография (таваллуднинг 65 йиллигига) / ЎзРФА Фундаметал кутубхонаси; тузувчи М.И.Матмурадова; масъул муҳаррир С.Давлатов.–Тошкент, 2021.–51 б.

2. Матмурадова, М.И.Ўртак бўларли умр / М.И.Матмурадова // Фидойи инсон ва меҳрибон устоз / нашрга тайёрловчи ва масъул муҳаррир М. Матмурадова.–Тошкент, 2018.– Б. 37–42.

3. Носиров,Ў. Китоб қатларига жо бўлган меҳр / Ў.Носиров, М.Матмурадова // Kutubxona .UZ.–2021.–№3 (51).–Б.11–13.

4. Фидойи инсон ва меҳрибон устоз / нашрга тайёрловчи ва масъул муҳаррир М. И. Матмурадова.–Тошкент, 2018–79 б.– (Соҳамиз фидойилар).